

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

You have Downloaded, yet Another Great
Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

**SA EXAM
PAPERS**

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LUHUHI/THAFAMUHWI 2012

MEMORANDAMU

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: awara $2\frac{1}{2}$

Memorandum uyu u na masiatari a 18.

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI**VHURENDI HO RANDELWAHO/GUDELWAHO****MBUDZISO 1 (MBUDZISO NDAPFU)**

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandumu uyu.

VHUNGOHO NA VIVHO – TR Ratshitanga

Zwifanyiso zwa muhumbulo ndi musi murendi a tshi shumisa figara dza muambo u bveledza zwine tshirendo tsha amba zwone/thalutshedzo yatsho.

- Kha vese 1: Limethafore: chungohu na vivhu ndi tshimange na mbevha – ndi zwithu zwivhili zwine zwi sa kone u dzula fhethu huthihi nga vengo.
- Kha vese 3: Limethafore: vivhu ndi vhulada - li a vhaisa/kondisa
- Kha vese 5: Limethafore: mutshilitshili wa vivhu ndi vhutsilu – vivhu li ditika nga u sa talifha/u wana thikhedzo kha u sa thanya.
- Kha vese 8: Lifanyisi: ngeno chungohu vhu tshi li hada sa khwivhu – ngoho i kundela vivhu kule
- Kha vese 15: Limethafore : Chungohu ndi tshiphiri tsho vhumhaho muthu na shango – chungohu vhu a konda u talukanya/ndi muthomi wa zwothe.
- Kha vese 19: Liambele U litshe u la mbilu – u sa isa phanda na u vhilahela.

Murendi o kona u shumisa zwifanyiso zwa muhumbulo kha u bveledza thalutshedzo.

[10]**KANA**

MBUDZISO 2 (MBUDZISO PFUFHI)**NELSON MANDELA – LR Ndlovu**

- 2.1 Mbokoti. (1)
- 2.2 Nelson Mandela tshiṭhahelo tsha ngozwi ntswu. (Mutladzi 19) (1)
- 2.3 Runzhuvhedza, vaṭamedza, mbonzhe na maromedzi. (1)
- 2.4 Ndimi iyi i amba nga ha u bebwa ha Mandela. (1)
- 2.5 Muvhuso wa tshiṭalula wo shengedza Mandela u sa zwi ḍivhi uri ndi murangaphanda wa vhukuma. (2)
- 2.6 Vho vha vha tshi ḍo vha vho mu fara zwavhudi nga ṇdila ya u vhavhalela. (2)
- 2.7 Ee, Mandela o tambudzwa zwi songo tea, fhedzi a fhedza a rengulula lushaka. (2)
- [10]

KANA**MBUDZISO 3 (MBUDZISO PFUFHI)****MUVHILI WANGA KHA U DZIVHELWE – MR Nevhutalu**

- 3.1 Nzanyo. (1)
- 3.2 Tshawo hu vhe u dziba nga midzi misima. (1)
- 3.3 U thivhela zwitambudzi zwoṭhe zwa vhutshilo. (1)
- 3.4 Zwiṭavhi, buluvhutsi, zwikwekwe na tshiḍumbumukwe. (1)
- 3.5 Muthu u fanela u ḍilinda a ḍitsireledza kha zwilibana zwoṭhe zwa vhutshilo uri a sa dzhene khakhathini. (2)
- 3.6 Muvhili wawe u funa u shavha zwithu/zwikonḍisi zwoṭhe zwa vhutshilo. (2)
- 3.7 Ee, vhutshilo ha maḍuvha ono ho ḍalelwa nga zwithu zwi vhu kungaho zwine zwa ṭoda muthu a tshi ḍiilisa. (2)
- [10]

KANA

MBUDZISO 4 (MBUDZISO PFUFHI)**A TŌDAHO MUNAMBA NDI NNYI? – TT Mudau**

- 4.1 Munamba. (1)
- 4.2 Ni si livhale mitodzi ya mulovha (Vese 11) (1)
- 4.3 Muvhuso wa tshitalula na wa mbofholowo. (1)
- 4.4 U tutuwedza vhathu u takala na u diphina. (1)
- 4.5 Ho dovhololwa ipfi *dikandeni* i ndila ya u khwathisa uri vhathu vha diphine. (2)
- 4.6 U sumbedza u diphina lwa tshothe. (2)
- 4.7 Ee, thambulo yo fhela ri fanela u diphina. (2)
- [10]

NA**VHURENDI VHU SONGO GUDELWAHO/RANDELWAHO****MBUDZISO 5 (MBUDZISO NDAPFU)**

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendumu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandumu uyu.

LUVHOLELA LWA VHUTSHILO VHUNO – LR Ndlovu

Thalutshedzo ya tshirendo ndi zwine tshirendo tsha amba zwone. Murendi u bveledza izwi nga vhutsila ha u nanga maipfi.

Tshirendo itshi tshi amba nga ha zwithu zwi vhaisho/zwi kondaho zwine vhathu vha tshi tshila vha tangana nazwo. Vhathu avha vha tshila vha tshi ungwa nga midifho nahone vha sa tsha londa, tshi nanisaho ndi u shaya vhangaphanda. Murendi o bveledza izwi nga u shumisa maipfi nga ndila i tevhelaho.

- Mahovhohovho- u shaya vhudziki ha vhutshilo
- Gumbese- u sa tamisa ha vhutshilo
- Mirenzhe na zwidavhula- zwithavhi zwa vhutshilo
- Makwevho- u tamisa midifho ya vhutshilo
- Vhuanzwo-zwithu zwi kungaho nga ndila ya u ungeledza
- Nzietshikume na nyamurovheni – u wanwa/farea zwi tshi leluwa
- Sumbandila- u shaya murangaphanda.
- Lwenzhe- muthu wa u disa mvelaphanda

- Gwekwe- tshi thivheli tsha zwine vhutshilo ha vha zwone
- Bupo- vhutshilo vhu khou tāvanya
- Tshitavhili – u tshila nga u edzisela vhaṁwe
- Tshiendangolo/bambukwa – u sa tshila na vhaṁwe.

Murendi o kona kha kunangele kwawe kwa maipfi nga ṁdila ine a tūtṁwedza ṁthalutshedzo ya tshirendo.

[10]

KANA

MBUDZISO 6 (MBUDZISO PFUFHI)

- 6.1 Vhuanzwo. (1)
- 6.2 Mbilu yaho i swifhalela mbaula ya mudude. (1)
- 6.3 U shaya murangaphanda ane a sumbedza vhathu ṁdila kwayo. (1)
- 6.4 Mirenzhe na zwidavhula. (1)
- 6.5 Muthu ha tei u tshila a tshi ḁidzhenisa kha zwithu zwi vhulayaho. (2)
- 6.6 Uri vhutshilo vhu litshe zwine ha vha zwone. (2)
- 6.7 Ee, zwi a tendisea ngauri vhutshilo ha ḁuvha ṁṁwe na ṁṁwe ho ḁala zwithithisi zwi vhaṁsaho. (2)

[10]

ṁTHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: NGANEA**MBUDZISO 7 (MBUDZISO NDAPFU)*****TSHI DO LILWA* – NE Phaswana**

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendumu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandumu uyu.

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Arali e kha khoudu 6–7 u wana maraga 4
- Arali e kha khoudu 4–5 u wana maraga 3
- Arali e kha khoudu 1–3 u wana maraga 2

Khudano ndi u lwa kana u fhambana ha vhabvumbedzwa buguni zwi tshi bva kha kuhumbulele, mvelele kana nyito.

- Khudano yo simuwa nga nthani ha vhutamata ha Vho-Emeli na u funesa zwa nthesa zwa madzanga
- Vho-Luvhone vha semana na Vho-Emeli vha fhedza nga u lata founu.
- Vho-Emeli vha sema Luambo o da u renga thundu dzavho.
- Vho-Emeli vha sema Vho-Luvhone musi vha tshi bva Lupepe.
- Vho-Emeli vha lwa na mulayo nga u rengisa mbanzhe vha farwa nga mapholisa.
- Vho-Luvhone vha sema thoho ya tshikolo a tshi khou toda mushumo wawe.
- Vho-Luvhone na magevhenga vha lwa na mulayo vha tshi ita zwi tevhelaho:
 - vha vhofha mukalaha na mukegulu bulasini.
 - Vha dzhiela murei wa khovhe goloi vho mu sumba nga tshigidi.
 - Vha homboka tshelede hodelani North West, vha vhulaha vha thannga vhavhili.
- Vhunga mulayo u ntha ha zwo.

[25]**KANA**

MBUDZISO 8 (MBUDZISO PFUFHI)***TSHI DO LILWA – NE Phaswana***

- 8.1 Vha khou vhilaedzwa nga zwikolodo zwine vha vha nazwo. (1)
- 8.2 Ndi u funesa tshelede na vuhovheleli ha madzanga nga Vho-Emeli. (2)
- 8.3 Ndi vhuponi ha Venda, Thohoyandou. (2)
- 8.4 Vho-Emeli vha funesa zwithu zwa ntha zwa madzanga ngeno Vho-Luvhone vha sa funesi zwithu zwa ntha.
Vho-Emeli vha funesa tshelede ngeno Vho-Luvhone vha sa funesi tshelede.
Vho-Emeli vha na khani ngeno Vho-Emeli vha si na khani. (2)
- 8.5 U kaidza vhathu kha u vha na vhutamatama ho kalulaho vhunga vhu tshi nga vha dzhenisa khakhathini sa Vho-Emeli na Vho-Luvhone vhe vha fhedza zwo vha dzhenisa kha zwa vhugevhenga. (2)
- 8.6 Vho-Emeli vho didzhenisa kha zwa vhugevhenga nga niwambo wa u funesa zwithu zwa nthesa zwa madzanga. (2)
- 8.7 Vho-Luvhone ndi muthu ane a kundwa u sumbedza vhurangaphanda sa thoho ya mudu wavho/ vho lugesa/ vho fhumulesa. (2)
- 8.8 Li ri sumbedza Vho-Emeli sa muthu ane a kola na u didzhiela ntha. (2)
- 8.9 Vhushaka vhu do fhela sa izwi Dzhalagoma o vha ene we a vha dzhenisa kha zwa vhugevhenga, a dovha a vha ene o vha farisaho. (2)
- 8.10 Hai, Vho-Emeli vho vha vha sa takalelwi nga vhathu nga nthani ha vhutsha havho na u kola. (2)
- 8.11 C. Vha koloda bannga tshelede nnzhi. (1)
- 8.12 A zwi tangedzei, vha tendelela zwothe zwine Vho-Emeli vha ri vha ite naho mbiluni vha tshi zwi divha uri a vha zwi takaleli. (2)
- 8.13 U ambululwa ha zwigevhenga na u farwa hazwo zwo vha zwavhudi, zwi do ita uri vha si tsha dovha u didzhenisa kha zwa vhugevhenga. (3)

[25]**KANA**

MBUDZISO 9 (MBUDZISO NDAPFU)***BULAYO LO TALIFHAHO – AW Magau***

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandumu uyu.

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Arali e kha khoudu 6–7 u wana maraga 4
- Arali e kha khoudu 4–5 u wana maraga 3
- Arali e kha khoudu 1–3 u wana maraga 2

Khudano ndi u lwa kana u fhambana ha vhabvumbedzwa buguni zwi tshi bva kha kuhumbulele, mvelele kana nyito.

Khudano i khou vha hone nga mulandu wa vivho na vengo.

- Khudano vhukati ha Vho-Lugisani na Vho-Langanani Mandiwana na Vho-Mukhotho kha mulandu wa Sandani Mawelewele.
- Vho-Lugisani vha kudana na Vho-Mandiwana musu vha tshi imelela Khumela Rabambukwa kha mulandu wawe na Vho-Tshikweta.
- Vho-Lugisani vha kudana na Vho-Mandiwana na Vho-Mukhotho nge vha hanedza muhumbulo wa kale wa zwimbo, thondo, murundu na madzunde vha ri ri lingedzwa u tamba bola na u guda u reila goloi.
- Vha kudana na Vho-Sam Mamidze kha u sukumedzelwa dindini nga Phundulu.
- Khudano i ya phanda musu Vho-Lugisani vha tshi ri Vho-Marita, mufumakadzi wa Vho-Mamidze vha bvise fumi la dzirannda ya u huvhala ha Vho-Mmbi na u fhomolola mmbwa Maphangule.
- Vho-Lugisani vha sumbedza uri Tshiwandalani, nwana wa Vho-Mandiwana o tou divhulaha, vha vho lutana na Vho-Mandiwana vhane vha ri o vhulahwa nga Ratshilumela Budzwa.
- Vho-Mamidze vha vhaisa Vho-Lugisani nge vha dzudzanya uri vha ye Dovhoni ha Vho-Nyamalwela Singo sa mukoma.
- Vho do kudana na vathu vha Dovhoni nga gemo la R50 la u fhata kiliniki na tshikolo.
- Vho lutana na Tshammbengwa we a thaipha luvhala lwa u lutanya Vho-Lugisani na Vho-Mphaga(Muhumbulo wo bva kha Vho-Mamidze)
- Vho-Lugisani vha lutanywa na mufumakadzi wavho Vho-Muofhe vhane vha vha dzhenisa kha mafhungo a Dovhoni.
- Shango li vutshela Vho-Lugisani sa livhanga.
- Vha lutana na Tshammbengwa na tshigwada tshawe nge vha vhulaha nwana Mukandangalwo nga tombo.
- Vha kaidziwa vha tshi tota u mu rumbula thumbu nga piki.

Khudano afha yo dzudzanywa zwavhuḏi lune i a kona u vhone.

[25]

KANA

MBUDZISO 10 (MBUDZISO PFUFHI)***BULAYO LO TALIFHAHO – AW Magau***

- 10.1 Ndi Vho-Lugisani. (1)
- 10.2 Ndi u toḁa u luṭanya Vho-Lugisani na vhadzulapo vha Dovhoni. (2)
- 10.3 Ndi Venda, khoroni ya musanda Dovhoni. (2)
- 10.4 Vha fhambana ngauri Vho-Lugisani vha a kona u ita mvelaphanda, ngeno Vho-Nyamalwela Singo vha sa koni. Vha fana ngauri vhoṭhe a si vhathu vha tshimbevha. (3)
- 10.5 Vengo na vivho a zwi vhuyedzi. (2)
- 10.6 Ndi u khakhiswa havho kha muḁo kha ḁa Mphagane. (1)
- 10.7 Vha ṭaniwa sa muthu a re na vengo na vivho na muya wa u tambudza. (2)
- 10.8 Li sumbedza u tambula. (2)
- 10.9 Shango ḁi ḁo lala ha vha na mulalo. (2)
- 10.10 Hai, vho tou toḁou luṭanywa. (2)
- 10.11 C. U bwisa maḁi na u ita uri hu vhe na mabindu manzhi. (1)
- 10.12 Zwi a ṭanganedzea ngauri vho vha vha tshi shuma nga u fulufhedzea. (2)
- 10.13 Ndi pfela vhuṭungu Vho-Lugisani vhe vha vhulahelwa ṇwana Mukandangalwo, hu si na zwe vha tshinya. (3)

[25]**KANA**

MBUDZISO 11 (MBUDZISO NDAPFU)***MAFELADAMBWA – NE Sigogo***

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandum uyu.

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Arali e kha khoudu 6–7 u wana maraga 4
- Arali e kha khoudu 4–5 u wana maraga 3
- Arali e kha khoudu 1–3 u wana maraga 2

Khudano

Mafeladambwa

Khudano ndi u lwa kana u fhambana ha vhaanewa buguni zwi tshi bva kuhumbulele kwa vhatambi, kutshilele, zwiito na mvelele.

- Tshiitisi tsha khudano ndi vhutandatenda kha zwa vhuloi.
- Khudano i vhukati ha mita mivhili, wa ha Ramasunzi na wa Lialama.
- Vhaanewa vha kwameaho ndi Vho-Sara, Vho-Matodzi, Mawela na Vho-Maemu naho Vho-Maemu vha songo tavhanya vho zwi limuwa.
- Khudano yo takuwa musi hu tshi wanala mmbwa yo faho mudini wa ha Ramasunzi
- Vho-Sara vha thoma u humbulela uri hu na muiti wazwo.
- Vho- Sara na Vho-Matodzi vha itisa uri Mawela a vhenge Vho-Maemu nge vha ri ndi muloi.
- Vho-Sara vha thoma u vhenge Vho-Maemu na u sa tsha vha dalela.
- Mawela u vhamba maano a u lifhedza, u fhedza o nwalela khonani lunwalo lu ambaho nga maano awe.
- Khudano i hulela musi Ailwei murathu wa Mawela a tshi thavhiwa nga mupfa wa mukavhavhe zwa vusa phambano.
- Mawela u toda makhomurethe a u mu thusedza u fhisedzela muta wa ha Lialama.
- Mawela u wanedzwa a tshi khou todou fhisedza mudu.
- Vha mu vhidzela mapholisa vha mu fara.

Naho khudano iyi ri sa tou i vhona zwavhudi mathomoni a bugu, murwali o lingedza u fusha thodea dza khudano.

[25]

KANA

MBUDZISO 12 (MBUDZISO PFUFHI)***MAFELADAMBWA – NE Sigogo***

- 12.1 Ngauri vho vha tshi khou t^hoda u fhisedzelwa nga mulilo vho edela. (1)
- 12.2 Vha itiswa nga nyofho dza u t^hoda u fhisedzelwa. (2)
- 12.3 Mudini wa Vho-Lialama ngomu kamarani ya u edela. (2)
- 12.4 Vha fhambana ngauri Vho-Maemu vha a pfa zwine munna wavho a amba ngeno Vho-Sara vha sa thetshelesi munna wavho. Vha fana ngauri vhothe ndi vha mbeu ya tshifumakadzini. (3)
- 12.5 Vhathu ri songo sokou dzhenelela/ u wela kha mafhungo ane ri si vhe na vhut^hanzi nao. (2)
- 12.6 O vhudzwa u ri Vho-Maemu vha khou mu lowa. (1)
- 12.7 Sa muthu ane a sokou wela-wela kha mafhungo a sa mu kwami/ a si na vhut^hanzi nao. (2)
- 12.8 A zwo ngo tsha d^a nga ndila ye ya vha zwo lavhelelwa ngayo. (2)
- 12.9 Mit^a iyi mivhili i nga si tsha dzulisana u fana na u thomani. (2)
- 12.10 Hai, vho vha vha tshi khou tou pomokwa vhuloi. (2)
- 12.11 C. Vho-Sara na Vho-Mat^hodzi vha tshi ri ndi vhone vhane vha khou mu lowa. (1)
- 12.12 Hai, ngauri zwi fhedza zwo mu wisela/dzhenisa khomboni. (2)
- 12.13 Ndi vhona zwo bvelelaho kha Mawela zwo fanela ngauri o vha a tshi khou t^hoda u fhisedzela Vho-Maemu o fhedza o farwa. Hezwi zwi d^o ita uri vhaⁿwe vhathu vha gude. (3)

[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 25

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA**MBUDZISO 13 (MBUDZISO NDAPFU)*****HA U TSA NDI HA U GONYA* – LL Mafenya na NA Milubi*****MUTSHUTSHU* – LL Mafenya**

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandum uyu

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Arali e kha khoudu 6–7 u wana maraga 4
- Arali e kha khoudu 4–5 u wana maraga 3
- Arali e kha khoudu 1–3 u wana maraga 2

Muanewadendele ndi Ntshavheni. Thero ya iyi dirama yo disendeka kha u thetshelesa u tshutshudzwa.

- Ntshavheni u hanedzana na Steve kha la uri u vhuswa nga musadzi.
- Ntshavheni na Funzani ndi vhone vhane tshifhinga tshinzhi vha tavhanya u ya hayani, zwa disa u sasaladziwa.
- Ntshavheni u thoma u tenda u tshutshudzwa nga dzikhonani.
- U tenda uri musadzi wawe ane a shuma na u dzhena kereke ha fulufhedzei.
- U lutana na mufumakadzi nga mulandu wa u dowelana hawe na Tsanyane Matibe ane a shuma nae.
- U hanela Alice mufumakadzi wawe u fara lwendo lwa mushumo lwa u ya Kapa.
- Ntshavheni u rwa Alice nga u sa mu fulufhela nge a tshutshudzwa nga khonani.
- U lwa na khonani yawe Funzani uri a songo dzhenelela mafhungo awe.
- Ntshavheni u a disola musi Alice o no ya hayani.
- U dovha a humbela Funzani u ri a mu humbetshele pfarelo.
- Ntshavheni u humbula u ya ene mune u tevhela Alice.
- O ofha khotsi a Alice vhane vha si ambe nae nge vha dinalea nga kufarele kwa nwana wavho.

Muniwali vho kona u shumisa zwiito zwa Ntshavheni sa muanewadendele u sumbedza uri o tenda u tshutshudzwa a pandela musadzi.

[25]

KANA

MBUDZISO 14 (MBUDZISO PFUFHI)***HA U TSA NDI HA U GONYA – LL Mafenya na NA Milubi******MUTSHUTSHU – LL Mafenya***

- 14.1 Vhe nduni yavho. (1)
- 14.2 Khakhathi, Steve, Funzani, Milingoni (khonani mbili fhedzi). (2)
- 14.3 Ndi mupikisi, vha pikisana na Ntshavheni zwi tshi elana na nyendo dza mushumo. (2)
- 14.4 Ndi musi Vho-Alice vho rwiwa vha shavhela ha Funzani vha vhuya nae. Funzani o fhedza o seiwa nga Ntshavheni. (3)
- 14.5 Ndi u sa tenda u tshutshudza nga dzikhonani ngauri zwi pwasha muḽi. (2)
- 14.6 Ntshavheni o vha a tshi ṭhonifha mufumakadzi, o ri u tshutshudza a vho thoma u mu dina. (1)
- 14.7 Vho olwa sa muthu ane a ṭhonifha munna wavho ngauri vho kaidza u ya khosoni vha dzula, vha dovha vha humbelwa u vhuya vha ri ndi nga vhuya arali ro thoma ra amba. (2)
- 14.8 Zwi amba uri shangoni vhutshilo vhu vho ofhisa.(Hu khou tswiwa nga maanda). (2)
- 14.9 Alice o vha a tshi ṭoda uri vha tendelane uri Ntshavheni u do fanela u mu fulufhela a tshi ya dzikhosoni na u tshimbila na vhashumisani hu songo sedzwa mbeu. (2)
- 14.10 Hai, hu na Funzani ane a ima na ngoho. (2)
- 14.11 C. Vho vha vho no tshutshudzea. (1)
- 14.12 A zwi ṭanganedzei ngauri vha tshutshudza Ntshavheni vho ḽiimisela uri a luṭane na mufumakadzi wawe. (2)
- 14.13 Ntshavheni o ṭangana na zwo mu fanelaho ngauri o tou ḽiitela u tshutshudza nga khonani dzawe mufumakadzi a fhedza o ṭuwa. (3)

[25]**KANA**

MBUDZISO 15 (MBUDZISO NDAPFU)

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandum uyu.

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Arali e kha khoudu 6–7 u wana maraga 4
- Arali e kha khoudu 4–5 u wana maraga 3
- Arali e kha khoudu 1–3 u wana maraga 2

MILOMO YA NUKALA – MP Nefefe**Milomo ya nukala**

Muanewa/mutambi dendeledi ene muanewa ane mafhungo othe a vha o disendeka khae. Ri fanela u vha nae u bva kha mathomele u swika magumoni a bugu. Thero ndi muhumbulo muhulwane une muniwali a tama u u swikisa kha vhavhali.

Muanewa dendeledi ndi Vho-Bukuta. Thero ya dirama iyi yo disendeka kha u shengedzwa ha vhana na mufumakadzi.

- Vho-Bukuta ndi muthu wa tshituhu a si na lufuno a tambudzaho muta wawe.
- Vha rwa Tsumbedzo nge vha wana a songo sheledza miri.
- Vha dovha hafhu vha mu rwa nge vha wana u dzula na mme awe Vho-Takalani.
- A vha todi tsumbedzo a tshi dowelana na Ntshengedzeni.
- Vha kombetshedza Ntshengedzeni uri vha ite zwa vhudzekani nae.
- Vha mu shushedza ngauri vha do mu vhulaha arali a nga amba.
- Vha mu vhidzela rumuni yavho, musi a songo ya vha fhedza nga u mu rwa.
- Ntshengedzeni o shavhela ha makhadzi wawe, vhone vho mu tevhela vha mu rwa.
- Vha vhidzwa tshikoloni vha sema vhadededzi.
- A vha tikedzi vhana vhavho kha zwa tshikolo.
- Vho shengedza Ntshengedzeni lwe mafhungo a fhedza o swika kha mushumelavhapho. O fhiriselwa sibadela o do wanala e na thumbu zwa dina mme awe vhukuma.
- Vha rwa mufumakadzi wavho musi a khou vha vhudzisa nga ha u edela havho na nwana..
- Vha farwa vha gwevhiwa.

Muniwali o bvedza Vho-Bukuta zwavhudi sa muthu a humbulelaho ene mune nahone ane a didzhiya e ambadzifhele. Vha fhedza vho kana mitshelo ya zwiito zwavho.

[25]**KANA**

MBUDZISO 16 (MBUDZISO PFUFHI)***MILOMO YA NUKALA – MP Nefefe***

- 16.1 Vho vha vhe mudini wa Vho-Bukuta. (1)
- 16.2 Ndi Ntshengedzeni na Tsumbedzo. (2)
- 16.3 Ndi mupikisi, vha hanedza Vho-Bukuta kha dzema lavho la u tambudza vhana. (2)
- 16.4 Vho-Bukuta vho wana Tsumbedzo a songo sheledza miri vha mu rwa. (2)
- 16.5 Khotsi a tshi tambudza vhana zwi mu lutanya na mufumakadzi. (2)
- 16.6 Vho-Bukuta a vha thonifhi pfanelo dza vhana, ngeno Vho-Takalani vha tshi dzi thonifha. (2)
- 16.7 Ndi niwana ane a ofha. Izwi ri zwi vhona musi a sa buli tshiphiri tshine a vha natsho naho a tshi khou pfa u vhavha nge a shushedzwa nga khotsi awe. (2)
- 16.8 Vho-Bukuta vho diimisela u mu (Tsumbedzo) pfisa u vhavha vha si na u vhavhalela. (2)
- 16.9 Zwa sa vhigiwa mapholisani vanna vha no nga Vho-Bukuta vha do di isa phanda na u tambudza vhana. (2)
- 16.10 Ee, thandululo yo wanalea nga murahu ha musi khonani yawe Muofhe o mu wana a tshi khou toda u mila mabodelo a mbo di gidimela u vhudza vhadededzi. (2)
- 16.11 C. O dzula tsini na mme awe. (1)
- 16.12 Ee, sa niwana o vha a tshi khou ofha khotsi awe Vho-Bukuta uri vha do mu vhulaha arali a bula tshiphiri. (2)
- 16.13 Vho-Bukuta vho tambudza muta wavho, fhedzi mafheloni vho wana mbadelo ya mishumo yavho mivhi. (3)

[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 25
MARAGAGUTE: 80

RUBRIKI YA U TOLA/MAKA MBUDZISO NDAPFU KHA VHURENDI

KHOUDU	7 Vhuswikeleli ha nthesa 80–100%	6 Vhuswikeleli ha ntha 70–79%	5 Vhuswikeleli ho dziaho 60–69%	4 Vhuswikeleli vhu fushaho 50–59%	3 Vhuswikeleli ho linganelaho 40–49%	2 Vhuswikeleli ha fhasi 30–39%	1 U sa swikelela 0–29%
Zwi re ngomu na luambo	-U talutshedza thoho lwa vhudzivha, zwipida zwothe zwo kwamiwa lu fushaho. -Phindulo yo vhwahalo lwa ntha nthesa: 90%+. -Phindulo yo vhwahalo lwa nthesa: 80 – 89%. -Mihumbulo minzhi yo dziaho i khou tandavhudzwa ya tikedzwa u bva kha tshirendo. -U pfesesa lwa nthesa kha lushaka holwu lwa mariwalwa na tshirendo. -Mafhungo a re na ndunzhendunzhe. -Mathomo na magumo zwa nthesa. -Mihumbulo yo vhekanywa na u fhatwa zwavhuḍi -Luambo, khalo na tshitaila zwo vhibvaho, zwi nyanyulaho, zwo lulamaho.	-U talutshedza thoho lu re ntha ha ndinganyo, zwipida zwothe zwo kwamiwa lu vhuedzaho. -Phindulo yo fhelelaho. -Mihumbulo minzhi i pfalaho yo newa, ya tikedzwa zwavhuḍi u bva tshirendoni. -U pfesesa havhuḍisa ha lushaka lwa mariwalwa na tshirendo -Phindulo yo dzudzanywa zwavhuḍi. -Mathomo na magumo zwavhuḍi. -Mafhungo na kuhumbulele zwi a tevhea nga vhulelu. -Luambo, khalo na tshitaila zwo lulamaho nahone zwo teahe ndivho. -Likumedzwa lavhuḍi.	-U sumbedza u pfesesa ho khetheaho nahone o talutshedza thoho zwavhuḍi. -Phindulo i no di pfala yo newa. -Miriwe mihumbulo i pfalaho yo newa, hone i si yothe nahone i songo tikedzwa nga ndila yo lavhelelwaho. -Hu na tsumbo ya u pfesesa lushaka lwa mariwalwa na tshirendo. -Tshivhumbeo tshi re khagala na nyelelo ya mafhungo a pfalaho. -Marangaphanda na magumo na dziirwe phara zwo dzudzanywa hu na ndunzhendunzhe. -Nyelelo ya phindulo i a kona u tevhelea. -Luambo, khalo na tshitaila hunzhi zwo lulama.	-U talutshedza thoho lwa khwine a hu ngo kwamiwa zwipida zwothe nga vhuḍalo. -Hu na dziirwe mbuno dzavhuḍi dzi tikedzaho thoho. -Vhunzhi ha mafhungo o tikedzwa, fhedzi kanzhi lu sa tou tendisea. -Mutheo wa kupfeseselelwe kwa lushaka lwa mariwalwa na tshirendo zwi hone. -Dziirwe tsumbo dza tshivhumbeo. -Phindulo i tahela nyelelo yo dzudzanyiwaho zwavhuḍi i re na ndunzhendunzhe. -Vhukhakhi vhuḥuku kha luambo, khalo na tshitaila. -Hunzhi zwo tea.	-Ndingedzo zwadzo dza u fhindula mbudziso. -Phindulo i tana u pfesesa hu songo yelaho kule na thoho. -Mihumbulo a i kholwisei nahone hu na u tikedza u bva tshirendoni huḥuku. -Mugudi ha ngo pfesesa lushaka lwa mariwalwa na tshirendo itsho na kathihi. -Phindulo i tana vhuḥupulani ho khakheaho. -Mafhungo ha ngo tevhekana zwavhuḍi. -Hu na tsumbo dza vhuḥukakhi ha luambo. Khalo na tshitaila a zwi tei ndivho ya kuḥwalele kwa akademi.	-U sa pfesesa thoho. -Phindulo i na ndovhololo nahone tshirwe tshifhinga i tshi amba zwo bvaho. -Muhumbulo a wo ngo ya kule, thalutshedzo yo khakheaho/mihumbulo a i tikedzwi u bva tshirendoni. -U pfesesa lushaka na tshirendo ha fhasisa. -Likumedzwa la fhasi nahone li tahelaho vhuḥupulani, zwa mbo thithisa nyelelo ya mafhungo. -Vhukhakhi ha luambo na tshitaila tshi si tshone zwi ita uri tshipida tsha mariwalwa hetshi tshi sa bevelele nahone tshitaila a tshi elani na ndivho ya u nivala ha akademi.	-Phindulo i na vhusakanyana na thoho fhedzi mafhungo ha tevhelelei, kana o tou bva tshothe. -Ndingedzo ya fhasisa ya u fhindula mbudziso. Mbuno thukhu dzo nivalwaho a dzi na thikhedzo kha tshirendo. -U pfesesa lushaka na tshirendo ha fhasisa. -Zwi a kona u amba uri thoho yo fhindulwa. -A hu na tsumbo ya vhuḥupulani. -Luambo lwa fhasisa. Tshitaila na khalo zwo khakheaho. -A hu na ndunzhendunzhe.
	8–10	7	6	5	4	3	0–2

RUBRIKI YA U MAKA MBUDZISO NDAPFU KHA NGANEA NA DIRAMA: 25**Kha vha dzhie nzhle phambano i re kha kuavhele kwa maraga kha tshivhumbeo na zwi re ngomu**

KHOUDU NA KUAVHELE KWA MARAGA		ZWI RE NGOMU (15) U talutshedza thoho. Vhudzivha ha mihumbulo, u tikedza na u pfesesa tshibveledzwa.		TSHIVHUMBEO NA LUAMBO (10) Tshivhumbeo, nyelelo i re na ndunzhendunzhe na likumedzwa. Luambo, khalo na tshitaila zwo shumiswaho kha phindulo.
<i>Khoudu 7</i> 80–100%	Vhuswikeleli ha nthesa Maraga: 12–15	- U talutshedza thoho lwa vhudzivha, zwipida zwothe zwo kwamiwa nga vhudalo. - Phindulo ya nthentesasa: 90%+. Phindulo ya nthesa: 80 – 89%. - Mihumbulo minzhi ya vhudzivha i tikedzwa u bva kha tshibveledzwa. - U pfesesa ha nthesa ha lushaka lwa maniwalwa na tshibveledzwa.	Vhuswikeleli ha nthesa Maraga: 8–10	- Tshivhumbeo tshi re na ndunzhendunzhe. - Marangaphanda na magumo zwa nthesa. - Mihumbulo ya dzudzanywa zwavhudi nahone yo fhatwa zwavhudi. - Luambo, khalo na tshitaela zwo vhibvela, zwi a nyanyula nahone zwo lulama.
<i>Khoudu 6</i> 70–79%	Vhuswikeleli ha nthela Maraga: 11	- U talutshedza thoho lwa nthela ha ndinganyo, zwipida zwothe zwo kwamiwa lwo linganaho. - Phindulo yo ddombedzwaho. - Ho newa mihumbulo minzhi i pfalaho, i tikedzwaho u bva kha tshibveledzwa. - U pfesesa lushaka lwa maniwalwa na tshibveledzwa havhudisa.	Vhuswikeleli ha nthela Maraga: 7	- Phindulo yo dzudzanywa zwavhudi. - Marangaphanda na magumo zwavhudi. - Mihumbulo na kuhumbulele zwi a tevhelelea. - Luambo, khalo na tshitaila zwo lulama nahone zwo tea ndivho. - Likumedzwa lavhudi.
<i>houdu 5</i> 60–69%	Vhuswikeleli ho dziaho Maraga: 9 of 10	- U sumbedza u pfesesa nahone a talutshedza thoho zwavhudi. - Phindulo yo ddombedzwa lwa khwine. - Miriwe mihumbulo i pfalaho yo newa, fhedzi hu si yotha nahone i sa tikedziwe nga ndila yo lavhelelwaho. - Hu na tsumbo ya u pfesesa lushaka lwa maniwalwa na tshibveledzwa.	Vhuswikeleli ho dziaho Maraga: 6	- Tshivhumbeo tshi re khagala na nyelelo ya mihumbulo i re na ndunzhendunzhe. - Marangaphanda na magumo na dziwiwe phara zwo dzudzanywa hu na ndunzhendunzhe. - Nyelelo ya mihumbulo i a kona u tevhelelea. - Luambo, khalo na tshitaila vhunzhi hazwo zwo lulama.

<i>Khoudu 4</i> 50–59%	Vhuswikeleli vhu fushaho Maraga: 8	• U tšalutshedza tšohoh lwa khwĩne, a si zwothe zwipida zwo kwamiwaho nga vhudalo. • Hu na dziĩwe mbuno dzi tikedzaho tšohoh. • Mihumbulo minzhi yo tikedzwa fhedzi a hu na vhuťanzi vhu pfalaho/tendiseaho. • U pfesesa lushaka lwa maĩwalwa na tshibveledzwa lwa mutheo.	Vhuswikeleli vhu fushaho Maraga: 5	- Hu na dziĩwe tsumbo dza tshivhumbeo. - Phindulo i tshela nyelelo yo dzudzanyiwaho zwavhudi i re na ndunzhendunzhe. - Vhukhaki vhuťuku ha luambo, khalo na tshitaila hunzhi zwo tea. -Kanzhi hu na ndunzhendunzhe kha dziphara.
<i>Khoudu 3</i> 40–49%	Vhuswikeleli ho linganelaho Maraga: 6 of 7	• Ndingedzo zwadzo dza u fhindula mbudziso. • Mbudziso yo fhindulwa hu na vhudzivha vhuťukusa. • Mihumbulo a i tũtuwedzi nahone hu na u tikedza huťuku zwi bvaho kha tshibveledzwa. • Mugudi ha ngo vhuya a pfesesa lushaka lwa maĩwalwa na tshibveledzwa.	Vhuswikeleli ho linganelaho Maraga: 4	- Tshivhumbeo tshi sumbedza u shaea ha vhupulani. - Mafhungo ha ngo dzudzanywa lune a tevhekana. - Tsumbo dza vhukhaki ha luambo. Khalo na tshitaila a zwo ngo tea ndivho ya maĩwalwa a akademi. Phara dzo khakhea.
<i>Khoudu 2</i> 30–39%	Vhuswikeleli ha fhasi Maraga: 5	• U pfesesa tšohoh ha fhasisa. • Phindulo yo dala ndovhololo nahone huĩwe yo bva. • Mihumbulo a si ya vhudzivha, tšalutshedzo yo khakheaho/Mihumbulo a i tikedzwi zwi tshi bva kha tshibveledzwa. • U pfesesa ha fhasi lushaka lwa maĩwalwa na tshibveledzwa.	Vhuswikeleli ha fhasi Maraga: 3	- Likumedzwa la fhasi nahone li tshelaho tshivhumbeo tsho pulaniwaho zwi thithisa nyelelo ya mihumbulo. - Luambo lwo khakheaho na tshitaila tshi si tshone zwi ita uri zwo nĩwalwaho zwi si vhe zwa vhukuma nahone tshitaila a tsho ngo tea ndivho ya u nĩwala ha akademi. - Phara dzo khakhea.
<i>Khoudu 1</i> 0–29%	U sa swikelela Maraga: 0–5	• Phindulo i sumbedza vhuĩwe vhushaka na tšohoh fhedzi mihumbulo i a konđa u tevhelela nahone/kana yo bva tshothe. • U kundelwa kha ndingedzo ya u fhindula mbudziso. Mbuno tšukhu dzo lulamaho a dzi na thikhedzo u bva kha tshibveledzwa. • U kundelwa u pfesesa lushaka lwa maĩwalwa na tshibveledzwa.	U sa swikelela Maraga: 0–2	- Zwi a konđa u amba arali mbudziso yo fhindulwa. - A hu na tsumbo ya tshivhumbeo tsho pulaniwaho hu na thevhekano. - Luambo lwa fhasi-fhasi. Tshitaila na khalo zwo khakheaho. - A hu na dziphara kana ndunzhendunzhe.